

**REİS-İ CUMHUR'UN DOĞU İNCELEMELERİ 1924 ERZURUM
DEPREMİ, I. BASKI, BABİL YAYINLARI, ANKARA, 2006, S.202**

**The Examinations About The East Of The Presidenst (1924 Erzurum
Earthquake), First Edition, Babil Publications Ankara, 2006, P. 202**

Dr. ERDAL AYDOĞAN*

ÖZET

1924 yılında Erzurum’da vuku bulan deprem, depremin bölgede yansımalarını ve dönemin hükümeti, özellikle de Reis-İ Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın bölgeyi ziyaretleriyle yaşanan gelişmeler ele alınmaktadır.

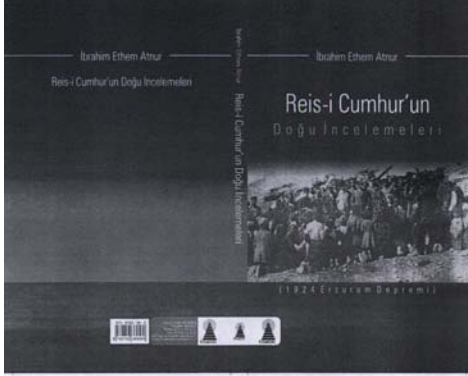
Anahtar Kelimeler: Gazi, Deprem, Erzurum

ABSTRACT

In this work, the earthquake occurred in Erzurum in 1924, and the reflections of the earthquake in the region, and the developments which were experienced by the visit of Gazi Mustafa Kemal, the president of that period are examined.

Keywords: Gazi, Earthquake, Erzurum

İbrahim Ethem Atnur, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nde öğretim üyesi olarak çalışan araştırmacı ve yazardır.

Kendisi yakın dönem Türk Tarihi ve uluslararası ilişkiler üzerine yaptığı çalışmalarla tanınmaktadır. Atnur’un daha önce yayınlanmış olan “Osmanlı Yönetiminden Sovyet Yönetimine Kadar Nahçıvan (1918-1921)” ve “Türkiye’de Ermeni Kadınları ve Çocukları Meselesi(1915-1923)” isimli eserleri de okuyucuların yakın ilgisiyle karşılaşmıştı.

Atnur’un son kitabı olan “Reis-i Cumhur’un Doğu İncelemeleri 1924

* Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkerli ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Öğretim Üyesi

Erzurum Depremi” isimli çalışması da Babil Yayınları arasında çıktı. 202 sayfalık bu eser, önsöz, giriş ve iki ana bölüm, sonuç, ekler ve indeks kısmından oluşmuştur. Eserin giriş bölümünde Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı sonrası içinde bulunduğu durumu ve bu durumdan kurtulmak için aranan hal çareleri anlatılmıştır. Yani Mustafa Kemal merkezli Milli Mücadele fikrinin oluşumu, güzel bir şekilde ortaya konulmuştur. Bu anlatılanlar bir anlamda da Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a ilk gelişini ve bu süreçte yaşananları kapsamaktadır. Girişin bu şekilde yapılmış olması, 1. ve 2. bölümlerde işlenen ve eserin asıl konusunu teşkil eden Mustafa Kemal'in Erzurum'a ikinci kez gelişi ile bir bütünlük oluşturmuştur.

Eserin ana konusu olan 1924 tarihli Erzurum Depremi'yle yaşanan gelişmelerin anlatıldığı I. bölümle Atnur, deprem kavramının Osmanlı terminolojisindeki yerini tanımlamakla başlamış, bölgede yaşanan depremlerin tarihsel bir haritasını çıkarmış, sonra da 13 Mayıs 1924 yılında meydana gelen Erzurum depreminin; günün şartlarında basında ve resmi yayınlarındaki ilk şok bilgilerini aktarmış ve bu doğrultuda dönemin hükümetinin aldığı ilk önlemleri ele almıştır.

Bölgede bu çalışmalar devam ederken, 6 Eylül 1924 tarihinde bölgede ikinci kez deprem olması felaketin boyutunu büyütmüş ve asıl yıkım da bu depremle olmuştu. Kars-Ardahan Vilayetlerinde de etkisini gösteren deprem, İstanbul ve Ankara'da ulusal basınının yanı sıra, Anadolu'daki yerel gazeteler de felaketle ilgili yeni haberleri okuyuculara aktarmıştı. Eserde bu süreçte yaşananlarla ilgili arşiv ve gazetelerdeki doyurucu bilgilerin okuyucuya sunulması, belgesel tarihçilik adına da iyi bir örnek teşkil etmiştir.

Deprem olduğu sıralarda Türk modernleşmesinde yaşananların halka ulaştırılması, bilgilendirilmesi ve benimsetilmesi için Gazi Mustafa Kemal Paşa, 29-30 Ağustos 1924 tarihinde Afyon'da başlayan ve Sonbahar Gezisi diye bilinen gezisine çıkmış, 15 Eylül'de Trabzon'a gelmiş ve incelemelerini sürdürdüğü sırada Erzurum'da yaşananları; 16 Eylül 1924 Belediye Başkanı ve encümenin imzalarıyla Gazi'ye bir telgrafla bildirilmişti. Olup bitenlere kayıtsız kalmayan Gazi, Erzurum halkının acısını paylaşmak ve yaraları sarmak için ilgililere emirler vermiş ve kendisi de seyahatini yarıda keserek 30 Eylül 1924 tarihinde beş yıl önce Milli Mücadeleyi başlattığı şehre ikinci kez gelmiş oldu. Gazinin gelişinin şehir halkına acılarını unutturduğunu belirten Atnur, halkın yaşadığı coşkuyu, sevinci akıcı bir üslupla anlatmıştır.

Yazar, eserin devamında da Gazinin beraberindeki heyetle birlikte deprem bölgesini ziyaret edişini, halka moral verişini, oradan Sarıkamış ve Kars'a gidişini, ziyaretlerini, mesajlarını ve ilgililere verdiği emirleri en ince

teferruatıyla orijinal belgelere, gazetelere ve anılara dayanarak tutarlı bir şekilde irdelemiştir.

Kitabın ikinci bölümü “Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde depremle ilgili Faaliyetler” diye adlandırılmıştır. Bu bölümde; ilk önce deprem sürecinde Erzurum'da yerel idarecilerin kendi imkanlarıyla yaptıkları çalışmaları anlatılmış, ardından da Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın bölgeyi ziyaretini, Ankara'ya dönüşünden sonra bizzat bu işin takipçisi olmasını, yazışmaları, çıkarılan kararname ve yapılan yardımlar anlatılmıştır. Gazi'nin bölge halkına içten yardımları ve bu maksatla verdiği emirleri son derece dikkat çekicidir. Bu emirlerinden birisi de günümüzde de örneklerine sıkça rastlayabildiğimiz bir durumdur ki eserde şöyle anlatılmıştır: “Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal'in bölgede tespit ettiği ve yokluğundan oldukça sinirlendiği anlaşılan eksiklik, doktorsuzluktu. Dolayısıyla 1 Ekim günü, diğer yazılarının aksine ultimatomu andıran bir telgrafla Başvekil İsmet Paşa'ya özetle şu emirleri verdi. Etibba-yı mülkiye ve askeriyenin buralara gelmekten istinkâf ile İstanbul Müessesat-ı Sıhhiyesinde yerleşmeyi tercih ettikleri ve İstanbul haricine tayinlerinde mezuniyet ve mesleklerinden istifa ederek istiğna gösterdikleri şayiadır. Binaenaleyh İstanbul'daki mülki ve askeri etibbayı, hükümet birinci maddede gösterilen memuriyetlere tayin edip hareket emrini vermeli. Bu emri is'af etmeyenler hakkında muameleyi lazime yapılmalıdır. En hafif yapılacak muamele vatani hizmetden kaçtıkları için memuriyet ve meslekleriyle alakalarının kat' olduğunu resmen ilan etmek olmalıdır”.

Bu ifadeler; bir liderin halkın acısını nasıl paylaşması hususunda ve vazifesini yapmaktan kaçan devlet memurlarını nasıl cezalandırılması gerektiğine dair örnek bir devlet adamı tavrı sergilemiş bu kararlılığını da uygulamaya koymuştur.

Eserde dikkat çeken ve vurgulanan bir gelişme de Erzurum depreminin yurt dışında da yankı bulmasıdır. Fransa Cumhurbaşkanı Gaston Daumerque, 29 Eylül 1924 tarihinde Gazi'ye şu telgrafı çeker: “Zat-ı ailelerinizin bizzat ilk tesellileri ve yardımları kendilerine götürdüğü Erzurum'un zavallı ahalisini o kadar feci surette elemnâk eden felaketi pek şiddetli bir teessürle haber aldım. Türkiye'nin bu vechile düçâr olduğu musibete Fransa'nın samimi iştirakini zat-ı alinize ifade ve beyan etmek isterim” demiş ve akabinde de Fransa Hükümeti deprem mağdurlarına 50.000 Frank insanî yardım göndermişti.

Eserde Türk halkının değer yargılarına vurgular da yapılmıştır. Erzurum depreminin bütün ülkede duyulmasıyla resmi kurumların yanında bütün Türkiye'nin yaraları sarmak için başlatılan yardım kampanyalarına gösterdiği ilgi anlatılmaktadır. Mesela 20 Eylül'de Cumhuriyet Gazetesi'nin başlattığı yardım

kampanyası için yapılan çağrılar dikkat çekicidir. Bu kampanyada: “Manzara çok fecidir, yardım ediniz, gözyaşlarıyla sulanan harabelerden sıkı inilti kardeşlerimizin feryadı, aç ve çıplak kadınların, mini mini yavrucakların figanıdır. Türk’ün rahm ve şefkati bu gözyaşlarını dindirecektir” denilmiştir.

Sivil inisiyatifin başlattığı bu kampanyalara Gazinin de katılmasının meseleye bir başka ciddiyet katması eserde önemle vurgulanmıştır. Burada aktarılan bilgilere göre Gazi ve eşi Latife Hanım 10’ar bin lira ile kampanyaya katılmışlardır. Bizzat bu kampanyaları takip eden Gazi’nin, toplanan yardımların yerine ulaşması içinde işi yakinen takip etmiş olduğu eserde belirtilmektedir.

Ayrıca eser belge ve resimlerden oluşan ekler kısmıyla da bütünleşmiş, daha bir dikkat çekici hale getirilmiştir.

Eser okuyucuya bir heyecan katmaktadır. Bu yanlarıyla olumlu ve başarılı bulduğumuzu söyleyebiliriz. Ancak her eserde olabilecek bazı eksikliklerini de vurgulamakta da fayda vardır. Eserde ilk dikkat çeken birkaç yerde uzun alıntılar yapılmıştır. Bu şekilde alıntılar eseri zaman zaman sıkıcı hale getirmektedir. Yine Osmanlıca belgelerden yapılan alıntılarda depremin yansımalarında biraz drammatizasyon havası estirilmiştir ki, bu bilgiler daha da sadeleştirilmeliydi. Bu bilgilerin bir kısmı dipnotlarda verilmeliydi. Yine Osmanlıca belge ve gazetelere yansıyan deprem bilgilerinde aynı haberler verildiği için zaman zaman tekrarların görülmesi eserin eksikleridir.

Bütün bunlara rağmen eserin kaynakları, işleniş, yorumlanış üslubuyla, olumlu ve başarılı bir çalışma olduğunu söylemeliyiz. Atınur’un bu değerli eserinin okuyucuyla buluşmasını ve Atınur’un daha nice eserler yazmasını, bilim dünyasına yeni katkılarda bulunmasını temenni ederek Sayın Atınur’u bu çabalarından dolayı kutluyorum.